

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

ЮРИДИЧНА ЛОГІКА

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять з курсу для здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»

ОДЕСА
2023

УДК 161/162:34(076)
Ю701

Укладач:

О. Д. Гринь, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Рецензенти:

О. І. Донченко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

А. В. Левенець, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та правосуддя економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою економіко-правового факультету
ОНУ імені І. І. Мечникова.*

Протокол № 1 від 28 серпня 2023 р.

Ю701 **Юридична логіка [Електронний ресурс] : електронні методичні рекомендації до практичних занять з курсу «Юридична логіка» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» / уклад. О. Д. Гринь. – Одеса, 2023. – 51 с. – 0,4 МБ.**

У методичних рекомендаціях розкривається програма курсу, даються вказівки для опанування лекційним матеріалом, наведено основні положення до вивчення дисципліни «Юридична логіка» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Право» спеціальності 081. Методичні рекомендації допомагають при підготовці до практичних занять, оформленні робіт при самостійному виконанні завдань.

УДК 161/162:34(076)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	10
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	37
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ ЗАВДАНЬ	40
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТА РОЗПОДІЛ БАЛІВ	43
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ	46

ВСТУП

В демократичному суспільстві людині надається можливість вільно мислити, без страху висловлювати власні думки, пропонувати різноманітні варіанти вирішення проблем і обирати з них найкращі. Але для цього вона повинна мислити, міркувати, а не просто повторювати раз і назавжди завчені постулати. І тут їй у нагоді стає така наука, як логіка, котра безпосередньо займається вирішенням саме цієї задачі. Але в юридичній теорії та практиці логічні закони і методи відіграють принципову роль. Юридична діяльність відзначається не лише певними процесуальними діями, але й інтелектуальною взаємодією – дискусією осіб, втягнених до процесу обговорення та вирішення правових проблем, правового пізнання, встановлення істини та її реалізації. Фундаментальною підвалиною всієї юридичної діяльності виступає такий принцип логіки, як обґрунтованість. Адже усі рішення правника повинні бути строго доказові та чітко аргументовані. Через це на межі логіки та юриспруденції виникла така дисципліна, як юридична логіка.

Юридична логіка вивчає закони і форми юридичного мислення, спрямованого на пошук істини, навчає, як у процесі юридичної діяльності правильно будувати умовиводи, доведення, вчить правильно оперувати поняттями й судженнями, застерігає від можливих логічних помилок. Незнання її законів та правил, невміння користуватися ними в процесі правового дослідження нерідко призводять до різноманітних логічних помилок, котрі в професійній діяльності юриста одночасно виявляються юридичними помилками. Так, для працівника правоохоронних органів проблема розслідування правопорушення належить до однієї з головних в професійній діяльності. Її вирішення не можна досягнути без інтенсивних і складних роздумів, спрямованих на дослідження даних про правопорушення, висування версій того, що відбулося, їх перевірки. При цьому типовою виявляється ситуація, коли правопорушник чи його співучасники намагаються ввести правоохоронця в оману, чи потерпілі, чи свідки ненавмисно або навмисно

нададуть сумнівні чи неповні відомості. Взагалі, розпізнавання і долання хиби чи недостовірності — вкрай важлива проблема теорії та практики. Вона тим складніша, чим правдоподібнішими виглядають хиба і ті ненавмисні помилки або навмисні хитрощі, якими її «обґрунтовують». Цілком зрозуміло, що без базових логічних знань і без оволодіння хоча б основними вміннями критики фахівець у сфері правознавства не тільки не зможе знайти правильне рішення проблеми, але й майже неминуче припуститься помилок. А важкою платнею за помилку адвоката, слідчого, прокурора, судді може стати невинне погіршення суспільного становища чи навіть втрата невинною людиною добробуту і свободи.

Юридична логіка – це галузь знання, що розглядає структурні критерії, які дозволяють відрізнити правильне правове мислення від неправильного та оцінює за формальними ознаками ступінь різних способів подання, перетворення та обґрунтування юридично значущої інформації у різних видах правової діяльності.

Викладання вибіркового курсу «Юридична логіка» дає змогу здобувачам оволодіти основними схемами правильних міркувань, навчить їх грамотно застосовувати на практиці логічні закони, визначати, поділяти, класифікувати поняття, переконливо відстоювати власну точку зору.

Викладання курсу «Юридична логіка» здійснюється у формі читання лекцій, проведення практичних занять та самостійної роботи здобувачів.

«Юридична логіка» являє собою досить складну навчальну дисципліну. Це обумовлено великим обсягом матеріалу, що мають засвоїти здобувачи. Крім того, для здобувачів досить складно опановувати спеціальну термінологію та конструкції. Отже, у процесі вивчення курсу принципову роль відіграють лекційні заняття, у рамках яких здобувачи за допомогою викладача знайомляться з найважливішими положеннями юридичної логіки та можуть зорієнтуватись у розумінні складних дискусійних тем та питань. Більш поглибленому вивченню та засвоєнню матеріалу сприяють практичні заняття, основний час яких присвячується розв’язанню задач з логіки та написанню

контрольних робіт за змістовним модулем. Для якісного вивчення та закріплення матеріалу вкрай необхідною є наполеглива самостійна робота здобувача. Задля полегшеного структурованого опанування навчальною дисципліною здобувачі мають користуватися питаннями для самостійної роботи, наведеними у методичних рекомендаціях до вивчення дисципліни. Звісно, що у процесі самостійної підготовки здобувачі повинні користуватися не тільки курсом лекцій, але й підручниками та іншими джерелами, зазначеними у списку рекомендованої літератури.

Вивчення навчальної дисципліни «Юридична логіка» має за мету формування теоретичних і практичних знань про основні поняття і операції сучасної логіки. Особлива увага приділяється нормативним висловлюванням і міркуванням, логічним особливостям юридичної мови, засобам обґрунтування норм і оцінок, застосовуванню логічних законів, прийомів і операцій на практиці, в процесі міркування. Наводяться пов'язані з юридичною, судовою та слідчою практикою завдання і вправи, які покликані закріпити навички логічно-послідовного, доказового мислення та підвищення культури мислення взагалі.

Завданнями дисципліни є: засвоєння здобувачами знань про закони, форми, категорії, принципи та процедури формальної логіки, вироблення умінь, здібностей, навиків логічної аргументації в професійній діяльності.

Міждисциплінарні зв'язки: «Логіка», «Філософія», «Ораторське мистецтво», «Психологія», «Теорія держави і права», «Юридична деонтологія», галузеві дисципліни.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є формування знань про основні поняття і операції сучасної логіки; нормативні висловлювання і міркування; логічні особливості юридичної мови; засоби обґрунтування норм і оцінок; застосовування логічних законів, прийомів і операцій на практиці, в процесі міркування.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати: об'єкт та предмет вивчення науки логіки; логічні основи аналізу соціологічної мови; способи визначення істинності висловлювань та особливості логічних методів, що використовуються в теоретико-пізнавальній діяльності правознавців; основні закони правильного мислення; форми абстрактного мислення; основні положення простого категоричного силогізму (правила, фігури та модуси); логічні основи теорії аргументації; структуру складних та складноскорочених силогізмів; умовиводи з аналогії та гіпотези; структуру та різновиди основних форм мислення; типи об'єктивних зв'язків та відношень між ними; вимоги формально-логічних законів, дотримання яких визначає логічну правильність розсудів; правила виконання логічних операцій над поняттями, висловлюваннями, умовиводами; логічні способи доведення та спростування, прийоми ведення дискусій та полеміки.

вміти: виявляти основні поняття в тексті, з'ясовувати їх структуру, встановлювати відносини між ними; орієнтуватися в формах пізнання людиною навколишньої дійсності; застосовувати основні закони правильного мислення; знаходити помилки у класифікаціях, визначеннях, критикувати їх і не допускати у своїх міркуваннях; виключати помилки в побудові простого категоричного силогізму; виявляти логічну структуру висловлювань і на підставі цього витлумачувати їх; аналізувати запитально-відповідні ситуації, логічно-коректно задавати запитання і давати відповіді на них; виводити раціональні висновки з наявної інформації відповідно до правил і законів логіки; уникати типових помилок в аргументації та критиці; розпізнавати прийоми маніпулювання співрозмовника і протистояти ним; відрізняти складні та складноскорочені силогізми та вміти перевірити правильність умовиводу; застосовувати знання в практичній діяльності.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1: Теоретичне значення юридичної логіки

Тема 1: Логічні основи юридичної діяльності

Структура мислення. Особливості логічного аналізу та синтезу. Аналіз правових проблем. Формування та обґрунтування правових позицій. Аналіз суспільних процесів в контексті аналізованої проблеми і демонстрація власного бачення шляхів її розв'язання. Висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю. Логічний і системний аналіз документів, їх правовий характер і значення. Аналіз правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

Тема 2: Загальна характеристика поняттєвого апарату юриспруденції як базису правової науки та практики

Операції з класами юридичних понять. Типи відношень між поняттями та висловлюваннями. Значення логіки дефініцій (визначень) для юридичної теорії та практики. Операція поділу (класифікація) та види поділу (за видозміною ознаки, дихотомічний поділ) юридичних понять. Роль логіки класифікацій у праві.

Тема 3: Логічні особливості нормативних суджень

Оперування логічною термінологією. Визначення істинності висловлювань. Аргументи для обґрунтування істинності / хибності певних тверджень. Збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел. Обґрунтованість суджень на основі аналізу відомої проблеми.

Змістовий модуль 2: Практичне значення

юридичної логіки

Тема 4: Співвідношення логічних та юридичних законів

Вимоги логічних законів, дотримання яких визначає логічну правильність міркувань. Аналіз юридичної термінології. Логічне тлумачення правових документів. Логічна будова міркування і знаходження помилок в міркуваннях опонентів. Логічні помилки при складанні офіційних документів. Критичне мислення та аргументоване висловлювання власної думки. Типи логічних помилок, що виникають внаслідок порушення логічних законів.

Тема 5: Умовивід як форма юридичного мислення

Загальна характеристика умовиводів як форми мислення. Типології умовиводів та їх структури. Правильні висновки на основі структури, правил силогізмів, фігур і модусів простого категоричного силогізму. Умовні умовиводи (чисто умовні і умовно-категоричні) в юридичній практиці. Модуси умовно-категоричних умовиводів. Розділові умовиводи (чисто розділові та розділово-категоричні). Модуси розділово-категоричних умовиводів. Скорочений категоричний силогізм (ентимема). Складні силогізми (полісилогізми). Види полісилогізмів (прогресивний та регресивний). Структури полісилогізмів. Сорит – умовивід, який виходить з полісилогізмів. Прогресивний (гокленієвський) та регресивний (аристотілевський) сорити. Епіхейрема -- складноскорочений силогізм. Індуктивні умовиводи. Індукція та її види. Проблема обґрунтування індуктивних умовиводів.

Тема 6: Логічні основи юридичної аргументації

Коректна аргументація. Логічні засоби доведення та спростування. Прийоми ведення дискусії. Прийоми маніпулювання з боку співрозмовника і протистояння їм. Логічні методи у процесі розслідування злочинів. Будова слідчої версії з використанням методів логіки. Застосування методів логіки для дослідження наукових проблем у правознавстві.

ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ

ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1. Теоретичне значення юридичної логіки

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

Тема 1. Логічні основи юридичної діяльності

План

1. Теоретичне і практичне значення юридичної логіки.
2. Структура мислення.
3. Особливості логічного аналізу та синтезу. Аналіз правових проблем.
4. Формування та обґрунтування правових позицій.
5. Аналіз суспільних процесів в контексті аналізованої проблеми.
6. Висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.
7. Логічний і системний аналіз документів, їх правовий характер і значення.
8. Аналіз правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

Тема доповіді (на вибір):

1. Основні логіко-філософські підходи до розуміння істини.
2. Розвиток логіки в Україні.
3. Роль логіки у формуванні інтелектуальної культури людини.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

В межах вивчення даної теми здобувачі мають розглянути завдання юридичної логіки як науки, її предмет, виявити теоретичне і практичне значення, а також розібратися в формах та особливостях чуттєвого пізнання та абстрактного мислення.

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все сутність поняття «юридична логіка». Термін «логіка» походить від грецького слова *logos*, що означає думка, слово, розум, закономірність, і використовується для позначення як сукупності правил, яким підпорядковується процес

мислення, що відображає дійсність, так і науки про правила міркування і тих формах, в яких воно здійснюється .

Юридична логіка – це галузь знання, що розглядає структурні критерії, які дозволяють відрізнити правильне правове мислення від неправильного та оцінює за формальними ознаками ступінь різних способів подання, перетворення та обґрунтування юридично значущої інформації у різних видах правової діяльності.

Її предметом є закони і форми, прийоми і операції мислення, за допомогою яких людина пізнає навколишній світ.

Формами чуттєвого пізнання є відчуття, сприйняття і уявлення. Відчуття - це відображення окремих чуттєвосприйнятних властивостей предметів - їх кольору, запаху, форми, смаку.

Сприйняття - це цілісний образ предмета, що виникає в результаті його безпосереднього впливу на органи чуття. Сприйняття складаються з відчуттів. Так, сприйняття апельсина складається з таких відчуттів: кулястий, помаранчевий, солодкий, ароматний і ін.

Абстрактне мислення - це процес відображення дійсності у свідомості людей, здійснюваний в формах понять, суджень, умовиводів.

Завданням логіки як науки є встановлення законів і правил, яким підкоряються міркування. Міркування, в свою чергу, втілюються в логічну форму і будуються відповідно до логічних законів.

Логічна форма юридичного міркування – це будова конкретної думки, тобто спосіб зв'язку її складових частин. Структуру думки, тобто її логічну форму, виражену в природній мові, можна уявити за допомогою символів. Кожна з форм мислення - поняття, судження і умовивід - має свої специфічні форми (структури). «Усі футболісти є спортсмени», «Всі люди смертні», «Всі вуглеці горючі» - дані прості судження мають різний зміст, але однакову форму: «Всі $S \in P$ », в якій буквою S позначений суб'єкт судження, тобто поняття про предмет судження, буквою P - його предикат, тобто поняття про ознаку предмета, зв'язку «є», «суть», кванторне слово «всі».

Рекомендовані джерела до вивчення теми

1. Бандурка О. М. Юридична логіка : підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Золота миля, 2017. 215 с.
2. Введення в логіку : курс лекцій. Міжрегіон. акад. упр. персоналом (МАУП). Київ : Персонал, 2013. 199 с.
3. Гринь О. Д. Правова освіта як засіб підвищення правової культури громадян. Матеріали 73-ї звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. 28-30 листопада 2018 р. м. Одеса. Одеса : Фенікс, 2018. С. 70-72.
4. Конверський А. Є. Логіка: підруч. для студентів юрид. ф-тів Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 6-те вид., перероб. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 417 с. URL:
5. Сумарокова Л. Н. Юридическая логика: коммуникативная концепция : монография. Одесса : «Фенікс», 2015. 204 с.
6. Тягло О. В. Юридична логіка чи логіка для юристів? Наше право. 2013. № 2. С. 180-183.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

Тема 2. Загальна характеристика поняттєвого апарату юриспруденції як базису правової науки та практики

План

1. Поняття як форма мислення.
2. Основні логічні прийоми формування понять: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування і узагальнення.
3. Операції з класами юридичних понять.
4. Зміст та обсяг понять.
5. Обмеження та узагальнення понять.
6. Закон зворотного відношення між змістом та обсягом.

7. Типологія понять.
8. Відношення між поняттями.
9. Типи відношень між поняттями та висловлюваннями.
10. Визначення і ділення понять. Основні правила цих процедур.
11. Значення логіки дефініцій (визначень) для юридичної теорії та практики.
12. Операція поділу (класифікація) та види поділу (за видозміною ознаки, дихотомічний поділ) юридичних понять.
13. Роль понять у пізнанні і науці.
14. Роль логіки класифікацій у праві.

Розв'язання логічних задач:

1. Визначити зміст понять: працівник правоохоронних органів, право, злочин, логіка.
2. Визначити логічний обсяг понять: юрист, правоохоронний орган, інститут Національної академії внутрішніх справ.
3. Дати логічний аналіз дефініції: «Суд – орган держави, який розглядає цивільні та кримінальні справи відповідно до встановлених процесуальних правил».
4. Визначити правильність поділу поняття злочину на умисні, злочини через необачність та господарчі. Якщо поділ неправильний, вказати порушені в ньому правила.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все сутність «поняття» - найпростішої за структурою і найскладнішої за змістом форми мислення. Для розуміння суті поняття необхідно знати основні логічні прийоми його будови: аналіз (розчленування), синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення.

Також ними особлива увага має бути приділена змісту та обсягу понять. Зміст поняття - сукупність істотних ознак предмета, відображених в цьому понятті. «Квадрат» - прямокутник; має рівні сторони. Обсяг поняття - це сукупність предметів, яка мислиться в понятті. Безліч (клас) складається з

елементів. Своїм обсягом поняття «злочин» охоплює всі злочини, які відбувалися на Землі, тобто всі дії або вчинки людей, які так чи інакше за своїми істотними ознаками могли кваліфікуватися як злочин.

Здобувачі мають розуміти, що між обсягом і змістом поняття існує залежність, яка знаходить своє вираження в законі зворотного відношення між обсягом і змістом: чим ширший обсяг поняття, тим вузьчий його зміст, і навпаки.

Вивчення окреслених питань здобувачі мають здійснювати з урахуванням того, що з обсягом і змістом кожного поняття можна здійснювати деякі логічні операції: 1) Обмеження - зменшення обсягу поняття шляхом додавання ознак, які входять в обсяг отриманого поняття (злочин - економічний злочин (обсяг вузьчий). Межею обмеження може служити одиничне поняття.

2) Узагальнення - розширення обсягу поняття шляхом виключення ознак, які належать лише предметам, які входять в обсяг вихідного поняття (економічний злочин - злочин). Межею узагальнення може служити таке поняття, як «матерія».

Окрім того, здобувачі мають знати, що в процесі пізнання поняття так чи інакше взаємодіють між собою. Всі поняття за змістом поділяються на: порівнянні (мають спільні ознаки) і незрівнянні. За обсягом: сумісні (обсяги співпадають повністю або частково), несумісні (не мають спільних елементів). Відносини між сумісними і несумісними зображують за допомогою кіл Ейлера.

Виходячи з обсягу і змісту понять, виділяються їх види.

Здобувачі мають проаналізувати, що у мисленні поняття тісно пов'язані між собою, перетворюються одне в інше, переходять з одного рівня в інший, що відображає рух і розвиток предметів і процесів в дійсності.

Особлива увага має бути приділена визначенню понять - це логічній дії, за допомогою якої розкривається зміст поняття. Розкрити зміст поняття - значить вказати ті ознаки предметів і явищ дійсності, які мисляться в цьому понятті. Так, при визначенні поняття «злочин» перераховуються поодинокі ознаки, характерні тільки для цього поняття.

Всім поняттям дати визначення неможливо. На допомогу приходять замінюючи прийоми: порівняння, розрізнення, роз'яснення у вигляді прикладу, опис, характеристика, поєднання опису та характеристики. Прийоми, які замінюють визначення понять, дозволяють людині яскравіше, емоційніше, образніше і іноді більш коротко охарактеризувати предмет (або явище), що сприяє кращому засвоєнню суті предмета, відображеного в понятті.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

1. Висідалко Н. Л. Чуттєво-інтуїтивне і дискусійно-логічне мислення студента при творчому розв'язуванні задач. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент, 2013. Вип. 12. С. 252-260.
2. Гринь О. Д. Юридичний досвід як частина правової культури. Матеріали 75-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (25-27 листопада 2020 р., м. Одеса). Одеса: Фенікс, 2020. С. 22-24.
3. Куліченко В. В. Логіка (юридична логіка) : навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2018. 143 с.
4. Мілян Р. С. Порівняльний аналіз дефініцій «критичне мислення» та «логічне мислення». Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 2019. Вип. 54. С. 121-125.
5. Тягло О. В. Чи існує особлива юридична логіка? Форум права. 2017. № 1. С. 188-194.
6. Юрченко Л. І. Логіка : навч.-метод. посіб. Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків : ХДУХТ, 2016. 177 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

Тема 3. Логічні особливості нормативних суджень

План

1. Загальна характеристика суджень.

2. Взаємодія речення та судження.
3. Оперування логічною термінологією.
4. Визначення істинності висловлювань.
5. Аргументи для обґрунтування істинності / хибності певних тверджень.
6. Класифікація суджень.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти, що судження являє собою форму думки, що встановлює логічний зв'язок між двома і більше поняттями. Ця думка характеризується двома дуже важливими властивостями, які людині необхідно враховувати в логічному аналізі. По-перше, вона щось стверджує або заперечує, наприклад: «Париж більше Марселя». По-друге, думка, виражена в судженні, може бути або істинною або помилковою. Істинність судження, як і поняття, визначається його відповідністю об'єктивній дійсності, наприклад: «Деякі звірі роблять запаси корму на зиму». Помилковими називаються такі судження, в яких зв'язок понять спотворює об'єктивні властивості і відносини предметів думки: «Всі рослини їстівні».

Здобувачі мають розуміти, що у двозначній логіці судження або істинно, або хибно. У тризначній логіці (різновид багатозначної логіки) судження може бути або істинним, або хибним, або невизначеним. Багато суджень про майбутні одиничні події є невизначеними. Про це писав ще Аристотель, коли наводив приклад невизначеного судження: «Завтра необхідним буде морський бій».

Здобувачі мають проаналізувати, що судження, як поняття, знаходить своє матеріальне втілення в словах, а також в усній і письмовій мові. Речення представляє собою граматичну форму судження, а судження - це логічний зміст речення. Ця єдність думки і речення конкретно проявляється в тому, що і в судженні, і в реченні основні елементи виражають одну і ту ж якість. Однак, це зовсім не означає повного збігу (тотожності) між судженням і реченням. Між ними існують і певні відмінності.

Вивчення окреслених питань здобувачі мають здійснювати з урахуванням того, що судження – це форма мислення, в якій щось стверджується або заперечується про існування предметів, зв'язки між предметом і його властивостями або про відносини між предметами («Космонавти існують», «Все тече, все змінюється», «Я пам'ятник спорудив собі нерукотворний»).

Окрім того, вони мають знати: по-перше, якщо будь-яке судження виражається в реченні, то не всяке речення висловлює судження. Судження виражається розповідним реченням, в якому міститься певна інформація, повідомлення.

Якщо співвідношення логічного змісту і граматичної форми порівняно легко розкривається в оповідних реченнях, то набагато складніше воно вирішується в спонукальних та питальних реченнях. По-друге, судження і речення розрізняються за своїм складом. Елементами речення є підмет і присудок, доповнення, обставина, а судження складається з суб'єкта, предиката, зв'язки і кванторного слова. Склад судження можна виразити загальною формулою: « $S \in P$ » або « $S \notin P$ ».

По-третє, відмінність між судженням і реченням полягає також в тому, що кожна національна мова має свій особливий єдиний граматичний і фонетичний лад. Логічна ж структура судження однакова, незалежно від його вираження в тій чи іншій мові.

Для з'ясування сутності суджень, а також їх ролі в практичній діяльності людини, велике значення має їх наукова класифікація.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

1. Логіка для юристів: підручник. Бліхар В.С., Левкулич В.В., Олексюк М.М., Шандра Б.Б., Свищо В.Ю., Матвієнко О.І.. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2022. 316 с.
2. Юридична логіка: підручник за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 248 с.
3. Партико З. В. Логіка (теоретичні основи та прикладне застосування в мас-медіа) : підручник. Київ : Ліра-К, 2018. 331 с.

4. Пилипко Є. В. Курс лекцій «Логіка» (для студентів усіх форм навчання всіх спеціальностей). Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х. : ХНУМГ, 2013. 94 с.
5. Требенко О. О. Математична логіка і теорія алгоритмів : навч. посіб. для орг. самот. роботи студентів. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 217 с.
6. Юркевич О. М. Комплексний характер логіки в юридичній методології. Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого" . Серія : Філософія, 2019. № 1. С. 39-49.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

Тема 3. Логічні особливості нормативних суджень.

План

1. Прості судження, їх види і склад.
2. Відношення між судженнями за правилами логічного квадрату.
3. Складні судження.
4. Види складних суджень.
5. Обґрунтованість суджень на основі аналізу відомої проблеми.

Тема доповіді (на вибір):

1. Специфіка модальних суджень.
2. Логічні операції над судженнями.
3. Логічна характеристика складних суджень, створених за допомогою логічних сполучників.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Вивчення окреслених питань здобувачі мають здійснювати з урахуванням того, що всі судження можна розділити на дві великі групи: прості і складні. Простим називається судження, що виражає зв'язок двох понять: суб'єкта і предиката. Судження, що складається з декількох простих, називається складним. Судження просте (асерторичне) - це судження, в якому один суб'єкт (S) і один предикат (P). Прості судження бувають трьох видів: 1) судження

властивості (атрибутивні); 2) судження з відносинами; 3) судження існування (екзистенційні). У двозначній логіці атрибутивні судження інакше називаються категоричними.

Також ними особлива увага має бути приділена кількісній та якісній характеристикам судження. За якістю (якістю зв'язки) судження поділяються на позитивні (зв'язка виражена словами «є», «існує» та ін.) і негативні (зв'язка «не існує», «не є» та ін.).

Здобувачі мають розуміти, що за кількістю (тобто в залежності від того, про все класі предметів, або про його частини, або про один предмет йде мова в суб'єкті) категоричні судження діляться на загальні, приватні і одиничні. Структура загального судження - «Всі S є (не є) P». Серед загальних суджень зустрічаються виділяючі судження, що включають слово «тільки» і виключаючі судження. Винятки з правил граматики в природних мовах виражаються за допомогою виключаючих суджень. Структура приватного судження - «Деякі S є (не є) P». Вони діляться на невизначені і визначені. В одиничному судженні суб'єктом є одиничне поняття. Структура одиничного судження: «Це S є (не є) P».

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все, що будь-яке судження має і кількісну, і якісну характеристики, тому в логіці застосовується об'єднана класифікація за кількістю і якістю. В результаті отримуємо чотири види суджень:

A - загальностверджувальне судження, структура якого «Всі S є P»

I – частковостверджувальне судження, структура якого «Деякі S є P»

E - загальнозаперечуване судження, його структура: «Жодне S не є P»

O - частковозаперечуване судження, структура якого «Деякі S не є P».

Здобувачі мають проаналізувати обсяг термінів судження, який пов'язаний надалі із з'ясуванням їх розподілу. Термін вважається розподіленим, якщо його обсяг повністю включається в обсяг іншого терміну, або повністю виключається з нього. Термін нерозподіленим, якщо його обсяг частково включається в обсяг іншого терміну, або частково виключається з нього.

Окрім того, здобувачі мають знати, що без знання правил розподіленості термінів у категоричних судженнях неможливо перевірити, чи правильно побудований категоричний силогізм і зроблено безпосередній умовивід. З простих суджень будуються судження складні.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

1. Доній Н. Є. Основи критичного мислення та праворозуміння у судовій практиці : навч. посіб. Акад. Держ. пенітенціар. служби. Чернігів : Академія ДПтС, 2021. 431 с.
2. Жижченко В. П. Логіка : підручник. Нац. техн. ун-т "Дніпров. політехніка". Дніпро : НТУ "ДП", 2019. 347 с.
3. Куліченко В. В. Логіка (юридична логіка) : навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2018. 143 с.
4. Паскалова М. І. Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика і естетика) : навч. посіб. Військ. акад. (м. Одеса). Одеса : Букаєв Вадим Вікторівич, 2018. 415 с.
5. Требенко О. О. Математична логіка і теорія алгоритмів : навч. посіб. для орг. самост. роботи студентів. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 217 с.
6. Тягло О. В. До поняття юридичної логіки. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2015. Вип. 3. С. 241-246.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5

Контрольна робота за змістовним модулем 1 «Теоретичне значення юридичної логіки»

Контрольна робота за змістовним модулем 1 відбувається у формі тестових завдань. Тестові завдання для контрольних робіт складаються з 20 питань і відповідають змісту навчального матеріалу відповідного змістовного модуля. За кожну правильну відповідь на одне тестове завдання здобувач отримує 1 бал.

Питання для підготовки до контрольної роботи

1. Структура мислення.
2. Теоретичне і практичне значення юридичної логіки.
3. Особливості логічного аналізу та синтезу. Аналіз правових проблем.
4. Формування та обґрунтування правових позицій.
5. Аналіз суспільних процесів в контексті аналізованої проблеми.
6. Висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.
7. Логічний і системний аналіз документів, їх правовий характер і значення.
8. Операції з класами юридичних понять.
9. Зміст та обсяг понять. Типологія понять.
10. Обмеження та узагальнення понять. Закон зворотного відношення між змістом та обсягом.
11. Відношення між поняттями. Типи відношень між поняттями та висловлюваннями.
12. Визначення і ділення понять. Основні правила цих процедур.
13. Операція поділу (класифікація) та види поділу (за видозміною ознаки, дихотомічний поділ) юридичних понять.
14. Загальна характеристика суджень.
15. Визначення істинності висловлювань.
16. Оперування логічною термінологією.
17. Класифікація суджень.
2. Взаємодія речення та судження.
18. Прості судження, їх види і склад.
19. Відношення між судженнями за правилами логічного квадрату.
20. Складні судження. Види складних суджень.

Змістовий модуль 2: Практичне значення юридичної логіки

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6

Тема 4. Співвідношення логічних та юридичних законів

План

1. Закон мислення.
2. Вимоги логічних законів, дотримання яких визначає логічну правильність міркувань.
3. Закон тотожності як закон однозначності та визначення мислення.
4. Значення цього закону для послідовності мислення і спростування суперечливих думок.
5. Логічні протиріччя.
6. Закон несуперечності.
7. Закон виключного третього.
8. Закон достатньої підстави.
9. Необхідність обґрунтування думки доведення істини.
10. Типи логічних помилок, що виникають внаслідок порушення логічних законів.
11. Об'єктивний загальнолюдський характер логічних законів.
12. Аналіз юридичної термінології.
13. Логічне тлумачення правових документів.
14. Логічна будова міркування і знаходження помилок в міркуваннях опонентів.
15. Логічні помилки при складанні офіційних документів.
16. Критичне мислення та аргументоване висловлювання власної думки.

Розв'язання логічних задач:

1. Визначити, який закон логіки виражено у статті: «Розгляд справи у суді провадиться лише у відношенні до обвинувачуваних і тільки за тим обвинуваченням, за яким їх віддано до суду».
2. Встановити, який закон логіки буде порушено, якщо при обґрунтуванні істинності судження "К. дасть правдиві свідчення" насправді ми обґрунтовуємо судження "К. завжди був чесною людиною".
3. Навести приклад порушення закону виключеного третього.
4. Навести приклад порушення закону несуперечності.

5. Вказати формулу закону тотожності.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все, що Закон - це необхідне, істотне, стійке, а також повторюване відношення між явищами. Існують закони природи, закони суспільства і закони мислення. Закон мислення - внутрішній, суттєвий, необхідний зв'язок між думками. Найбільш прості і, разом з тим, необхідні зв'язки виражаються в основних формально-логічних законах: 1) законі тотожності, 2) законі непротиворіччя, 3) законі виключного третього, 4) законі достатньої підстави.

Здобувачі мають розуміти, що основні закони логіки склалися історично і є підсумком багатовікової практики пізнання. Ці закони називаються основними, тому що вони виражають такі важливі властивості правильного мислення, як його визначеність, несуперечність, послідовність і обґрунтованість. Вони мають необхідний і загальний характер, тобто єдині для всіх рас, націй, професій. Крім основних існують також формально-логічні закони, пов'язані з окремими формами мислення, з окремими логічними операціями, наприклад, закон зворотнього відношення між обсягом і змістом поняття.

Вивчення окреслених питань здобувачі мають здійснювати з урахуванням того, що закони логіки відображають такі важливі властивості правильного мислення, як його визначеність, несуперечність, обґрунтованість, чіткість мислення, вибір «або-або» в певних «жорстких» ситуаціях. Закони логіки в мисленні функціонують в якості принципів правильного міркування в ході доказу істинних суджень і теорій і спростування неправдивих суджень і помилкових гіпотез. Порушення законів логіки призводить до логічної помилки, як ненавмисної - Паралогізму (від грец. *Paralogismos*), так і навмисної - софізму (від грец. *Sophisma* - виверт, вигадка, головоломка). Паралогізми неусвідомлено допускають багато людей, в той час, як софізм застосовується свідомо з метою заплутати свого супротивника і видати помилкове судження за дійсне. Софістами називають людей, які брехню намагаються видати за істину шляхом різних хитрувань.

Окрім того, здобувачі мають знати:

1. Закон тотожності - один з основних законів правильного мислення, дотримання якого допомагає визначеності, точності і ясності. Закон тотожності формулюється так: «У процесі певного міркування всяке поняття і судження повинні залишатися тотожні самі собі». Формула з-на: « $a \in a$ ». Закон тотожності в мисленні являє собою нормативне правило (принцип), з якого випливає, що в процесі міркування не можна підміняти одну думку інший, одне поняття іншим, інакше виникнуть логічні помилки, звані «підміною поняття» або «підміною тези». Порухення даного закону в мисленні і міркуванні призводить до двусмислення. Ці логічні помилки часто відбуваються через вживання омонімів.
2. Закон непротиріччя формулюється так: два протилежних судження не можуть бути істинними в один і той же час і в одному і тому ж відношенні, «невірно, що a і не- a ». Протиріччям вважається твердження двох протилежних суджень про один і той самий предмет, взятий в один і той же час, і в одному і тому ж відношенні. Якщо в мові людини виявлено формально-логічне протиріччя, то його мислення (і мова) вважаються неправильними, а судження - хибними. Протиріччя немає, якщо мова йде про різні предмети або про один предмет, але взятий в різному ставленні або розглянутому в різний час.
3. Закон виключного третього формулюється так: з двох суперечливих суджень одне істинно, інше помилково, а третього не дано, « $a \in$ або b , або не- b ». З-н виключного третього діє тільки щодо суперечливих (контрадікторних) суджень. Контрадікторними (суперечливими) називаються такі два судження, в одному з яких щось стверджується (або заперечується) про кожен предмет деякого безлічі, а в іншому - заперечується (або затверджується) про деякі сторони безлічі. Вони не можуть бути одночасно істинними або помилковими, завжди одне з них істинно, а інше - помилково.
4. З-н достатньої підстави: «Будь-яка справжня думка повинна бути достатньо обгрунтованою». Формула закону: «якщо $\in b$, то $\in i$ його підстава a ». При цьому мова йде тільки про обгрунтування істинних думок, тому що достатньо

обґрунтувати помилковий тезу (помилкове судження) неможливо. В якості аргументів для підтвердження істинності думки можуть бути використані істинні судження, цифровий матеріал, статистичні дані, закони науки, аксіоми, теореми.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

1. Жижченко В. П. Логіка : підручник. Нац. техн. ун-т «Дніпров. Політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2019. 344 с.
2. Комп'ютерна логіка. Практикум. О. С. Баужа та ін. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2020. 155 с.
3. Литвинов О. М. Право, культура і правова реальність: критичне раціональне мислення (критичний раціоналізм) як умова виживання суспільств у сучасному світі. Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право, 2018. № 1. С. 18-31.
4. Паскалова М. І. Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика і естетика) : навч. посіб. Військ. акад. (м. Одеса). Одеса : Букаєв Вадим Вікторович , 2018. 415 с.
5. Пилипко Є. В. Курс лекцій «Логіка» (для студентів усіх форм навчання всіх спеціальностей). Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х. : ХНУМГ, 2013. 94 с.
6. Юридична логіка: підручник за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 248 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7

Тема 5. Умовивід як форма юридичного мислення

План

1. Загальна характеристика умовиводів як форми мислення.
2. Структура, типологія умовиводів.
3. Дедуктивні умовиводи.
4. Простий категоричний силогізм.

5. Правильні висновки на основі структури, правил силогізмів, фігур і модусів простого категоричного силогізму.
6. Безпосередні умовиводи, їх види та структура.
7. Умовні умовиводи (чисто умовні і умовно-категоричні) в юридичній практиці.
8. Модуси умовно-категоричних умовиводів.
9. Розділові умовиводи (чисто розділові та розділово-категоричні).
10. Модуси розділово-категоричних умовиводів.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Вивчення окреслених питань здобувачі мають здійснювати з урахуванням того, що умовивід - це форма мислення, за допомогою якої з одного або кількох суджень виводиться нове судження.

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все, що за своєю структурою умовивід складається із засновків та висновку. Засновки – раніше відомі судження, на підставі яких робиться висновок. Висновок – нове судження, отримане в результаті зіставлення засновків.

Таким чином, умовивід являє собою процес отримання нової думки. Це виведення базується на правилах та законах логіки, йому властивий закономірний характер.

На відміну від поняття і судження, умовивід характеризується не істинністю або хибністю, а правильністю чи неправильністю.

Здобувачі мають розуміти, що умовивід ділиться на види за певними характеристиками:

За ступенем обґрунтованості висновку умовиводи поділяють на демонстративні (необхідні) та правдоподібні (ймовірні). В демонстративних умовиводах висновок необхідно істинний, а у правдоподібних – ймовірно істинний.

За характером зв'язку між засновками й висновком умовиводи поділяються на:

1) дедуктивні (від лат. *deductio* – виведення) – перехід від загального знання до часткового), тобто ми формулюємо загальне судження, що виражає якесь правило, закон, теорему і так далі, а потім застосовуємо його, ілюструючи приватними прикладами, випадками, фактами, подіями;

2) індуктивні (від лат. *inductio* – наведення) – (перехід від приватного знання до загального), тобто коли ми від окремих приватних випадків переходимо до загального судження;

3) умовиводи за аналогією (перехід від приватного знання до приватного).

Умовиводи за аналогією і індукція відносяться до недедуктивних умовиводів. У свою чергу, дедуктивні умовиводи поділяються на безпосередні (робляться з однієї посилки) і опосередковані (робляться з двох або більшого числа посилок).

Серед дедуктивних умовиводів широко поширений в мисленні такий вид опосередкованого умовиводу, як категоричний силогізм.

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все сутність поняття простого категоричного силогізму та правила, яким підпорядковуються категоричні силогізми.

Також ними особлива увага має бути приділена питанню поділу умовиводів за кількістю засновків на безпосередні та опосередковані.

Безпосереднім називається такий умовивід, в якому висновок отримують із одного засновку. Опосередкованим називається такий умовивід, в якому висновок отримують із двох або більше засновків.

До безпосередніх умовиводів належать обернення, перетворення, протиставлення предикату і умовиводи за логічним квадратом.

Вивчення окреслених питань здобувачі мають здійснювати з урахуванням того, що до дедуктивних відносяться і умовиводи, посилками яких є умовні або розділові судження, при цьому дані судження не розчленовуються на суб'єкт і предикат, а з простих суджень за допомогою логічних зв'язок утворюються складні.

Здобувачі мають розуміти, що використовуючи правила виведення, ми з істинних посилок виводимо істинний висновок.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

1. Демірська І. О. Логіка : навч.-метод. посіб. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2018. 131 с.
2. Конверський А. Є. Логіка: підруч. для студентів юрид. ф-тів Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 6-те вид., перероб. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 417 с.
3. Логіка для юристів: підручник. Бліхар В.С., Левкулич В.В., Олексюк М.М., Шандра Б.Б., Свищо В.Ю., Матвієнко О.І.. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2022. 316 с.
4. Сумарокова Л. Н. Юридическая логика: коммуникативная концепция : монографія. Одеса : «Фенікс», 2015. 204 с.
5. Требенко О. О. Математична логіка і теорія алгоритмів : навч. посіб. для орг. самот. роботи студентів. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 217 с.
6. Юрченко Л. І. Логіка : навч.-метод. посіб. Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків : ХДУХТ, 2016. 177 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8

Тема 5. Умовивід як форма юридичного мислення.

План

1. Скорочений категоричний силлогізм (ентимема).
2. Складні силлогізми (полісиллогізми).
3. Види полісиллогізмів (прогресивний та регресивний).
4. Структури полісиллогізмів.
5. Сорит – умовивід, який виходить з полісиллогізмів.
6. Прогресивний (гокленієвський) та регресивний (аристотілевський) сорити.
7. Епіхейрема -- складноскорочений силлогізм.
8. Індуктивні умовиводи.

9. Індукція та її види.

10. Проблема обґрунтування індуктивних умовиводів.

Розв'язання логічних задач:

1. Встановити, чи можна вважати демонстративним умовивід «Деякі мешканці даного селища – члени злочинної зграї С. Отже, всі члени злочинної зграї С. мешкають у даному селищі».

2. Встановити, чи можна вважати демонстративним умовивід «Будь-яке непряме доведення передбачає використання закону виключеного третього. Запропоноване доведення не є непрямым доведенням. Отже, запропоноване доведення не передбачає застосування закону виключеного третього».

3. Дати логічний аналіз такого умовиводу:

Всі студенти Національної академії внутрішніх справ повинні знати логіку.

Л. — студент академії.

Л. повинен знати логіку.

4. Навести приклад простого категоричного силогізму і визначити його фігуру.

5. Навести приклад розділово-категоричного умовиводу і визначити його формулу.

6. Навести приклад умовно-категоричного умовиводу і визначити його формулу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Окрім того, вони мають знати: умовні умовиводи поділяються на дві групи: чисто умовні та умовно-категоричні. У чисто умовному умовиводі всі посилки є умовними судженнями. В умовно-категоричному умовиводі одна посилка - умовне судження, а інша - просте категоричне судження. У ньому два правильних модуси, що дають висновок, що з необхідністю випливає з посилок:

1) модус стверджувальний; 2) модус заперечуючий.

Також особлива увага здобувачів має бути приділена розділовим умовиводам, в яких одна або кілька посилок є розділовими судженнями. Вони діляться на дві групи:

1. Чисто розділові умовиводи, в яких всі посилки є розділовими судженнями.

2. У розділово-категоричних умовиводах одна посилка - розділове судження, а інша - просте категоричне судження. У цьому умовиводі є два модуси:

- а) стверджувально-заперечуючий
- б) Заперечуюче-стверджуючий.

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти різницю між даними умовиводами та на основі структур, які притаманні кожному з видів, правильно виводити заключення.

Вивчення окреслених питань здобувачі мають здійснювати з урахуванням того, що у мисленні люди частіше використовують скорочений категоричний силогізм - ентимему, в якому пропущена або одна з посилок, або висновок.

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все, що у мисленні зустрічаються не тільки окремі повні або скорочені силогізми, але й складні силогізми, що складаються з двох, трьох або більшої кількості простих силогізмів. Ланцюги силогізмів називаються полісилогізмом. Відомі 2 види полісиллогізмів: прогресивні і регресивні.

Здобувачі мають розуміти, що в прогресивному полісиллогізмі висновок попереднього силогізму (просиллогізму) стає більшою посилкою подальшого силогізму (епісиллогізму), а в регресивному полісиллогізмі висновок просиллогізму стає меншою посилкою епісиллогізму.

Окрім того, здобувачі мають знати, що із полісиллогізмів утворюються соріти (від грец. Soros - куча).

Прогресивний соріт (гокленієвський) виходить з прогресивного полісиллогізму шляхом викидання висновків попередніх силогізмів і великих посилок наступних силогізмів. Прогресивний соріт починається з посилки, що містить предикат висновку, а закінчується посилкою, що містить суб'єкт висновку.

Регресивний соріт (інакше арістотілевський) утворюється з регресивного полісиллогізму. Він починається з посилки, що містить суб'єкт висновку, а закінчується посилкою, що містить предикат висновку. В регресивному

полісиллогізмі викидаються заключення просиллогізму і менші посилки епісиллогізму. У першому категоричному силогізмі міняються місцями посилки.

Соріти в мисленні застосовуються частіше, ніж полісиллогізми, тому що є скороченою формою полісиллогізмів. Аналогічно, ентимеми в мисленні застосовуються значно частіше, ніж повні категоричні силогізми, бо ентимема - це скорочена форма силогізму.

Також ними особлива увага має бути приділена складноскороченому силогізму, який в логіці називається епіхейремою та в якому обидві посилки являють собою скорочені прості категоричні силогізми.

Так само, як і ентимеми, складноскорочені силогізми значно спрощують наші міркування.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

1. Басараб І. А. Математична логіка та програмування. Досвід викладання : монографія. та ін. Ф-т комп'ютер. наук та кібернетики Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Одеса : Гельветика, 2022. 211 с.
2. Гвоздік О. І. Логіка доказування в юрисдикційному процесі : навч. посіб. Нац. акад. прокуратури України. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. 129 с.
3. Демірська І. О. Логіка : навч.-метод. посіб. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2018. 131 с.
4. Куліченко В. В. Логіка (юридична логіка) : навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2018. 143 с.
5. Юридична логіка: підручник за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 248 с.
6. Юркевич О. М. Комплексний характер логіки в юридичній методології. Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого" . Серія : Філософія, 2019. № 1. С. 39-49.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9

Тема 6. Логічні основи юридичної аргументації

План

1. Понятті аргументації. Коректна аргументація.
2. Пряма та непряма аргументація.
3. Обґрунтування – один з основних принципів розвитку науки та логічного мислення.
4. Логічні засоби доведення та спростування. Структура та види доведень. Спростування та його способи.
5. Пряме та непряме доведення.
5. Факти та аргументи. Основні правила щодо аргументів.
6. Правила та помилки в доведенні та спростуванні.
7. Співвідношення понять «критика» і «спростування».
8. Софізми та паралогізми.
9. Логічний парадокс.
10. Дискусія як метод обговорення та розв'язання складних питань.
11. Правила ведення дискусій: мистецтво полеміки.
12. Прийоми маніпулювання з боку співрозмовника і протистояння їм.
13. Логічні методи у процесі розслідування злочинів.
14. Будова слідчої версії з використанням методів логіки.
15. Застосування методів логіки для дослідження наукових проблем у правознавстві.
16. Розкрийте зв'язок між аналогією і моделюванням. Співвідношення понять «аналогія», «модель», «гіпотеза».
17. Структура запитання.

Тема доповіді (на вибір):

1. Логічна характеристика доведення й спростування.
2. Аргументація і доказовість в юридичній практиці.
3. Доказ і доведення в судовому процесі.
4. Софізм як інтелектуальне шахрайство.
5. Поняття логічного парадоксу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все сутність поняття аргументація, що являє собою у найбільш широкому розумінні слова процес обґрунтування (тобто наведення доводів або аргументів) певного положення (твердження, гіпотези, концепції) з метою переконання в його істинності, слушності.

Треба зауважити, що під словом «аргументація» можуть розуміти також сукупність доводів на користь якогось положення.

Кінцева мета аргументації - прийняття аудиторією висунутого положення (чи положень), тобто переконання аудиторії в справедливості положення, яке пропонується її увазі. Тому теорія аргументації - теорія, що вивчає різноманітні дискусійні прийоми, які використовуються в процесі аргументації, - ставить у центр своєї уваги поняття «переконання» і «прийняття».

Будь-яке судження, висловлене про що-небудь, є або істинним або хибним. Тому воно може бути взяте за істину тільки після того, як ми переконаємося у його істинності.

Окрім того, здобувачі мають знати, що доведення - це процес думки, що полягає в обґрунтуванні істинності якогось положення за допомогою інших положень, істинність котрих встановлена раніше.

Здобувачі мають проаналізувати, що будь-який доказ щодо логічного відношення є умовивід і здійснюється у формі умовиводу. Але не всякий умовивід є доказом. Умовивід - це логічна форма виведення нового знання, відкриття істини. В умовиводі ми йдемо від засновків до висновків, що є новим знанням. Доказ - це засіб обґрунтування знання вже відомого, форма виправдання нової істини. У доказі ми йдемо від тези до аргументів, вибору аргументів передуює знання того положення, для якого ми підшукуємо підстави. У процесі умовиводу наша увага зосереджується на запитанні про те, що впливає із цих засновків, у доказі ж головним для нас є запитання про те, чи дійсно це впливає.

Вивчення окреслених питань здобувачі мають здійснювати з урахуванням того, що доказ тісно пов'язаний зі спростуванням. Досить часто ми не тільки доводимо істинність висунутої тези, а одночасно й спростовуємо якесь інше положення, котре вважаємо хибним.

Здобувачі мають знати, що спростуванням називається процес мислення, за допомогою якого доводиться хибність якогось положення або неспроможність доведення в цілому.

Здобувачі мають проаналізувати логічні помилки (свідомі та ненавмисні).

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все сутність поняття аналогія: це недедуктивний умовивід, в якому судження про належність якоїсь ознаки деякого об'єкту виводиться на підставі подібності цього об'єкту з іншим об'єктом. При цьому, для аналогії потрібні не будь-які збіги, а подібності в суттєвих ознаках при неістотності відмінностей.

Окрім того, здобувачі мають знати, що гіпотеза - форма розвитку знань, що представляє собою обгрунтоване припущення, що висувається з метою з'ясування властивостей і причин досліджуваних явищ. Здобувачі мають розуміти, що побудова гіпотези - це складний логічний процес за участю різних форм умовиводів. В окремих випадках, гіпотеза виникає як результат уподібнення двох одиничних явищ, тобто її основою виступає аналогія, в інших випадках вона - результат дедуктивних висновків, найчастіше її виникненню передують індуктивне узагальнення матеріалу. Будь-яка гіпотеза має вихідні дані, або підстави, і кінцевий результат міркування - припущення. Вона включає також обробку вихідних даних і логічний підхід до припущення.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

1. Бабюк В. Л. Критерії оцінки аргументації: неформальна логіка versus формальна діалектика. Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія, 2018. № 2. С. 7-13.
2. Колотілова Н. А. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку : монографія. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 271 с.

3. Матвієнко І. С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка. Філософські обрії, 2020. Вип. 43. С. 63-70.
4. Требенко О. О. Математична логіка і теорія алгоритмів : навч. посіб. для орг. самот. роботи студентів. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 217 с.
5. Щербина О. Ю. До питання про розуміння аргументації у логіко-юридичних дослідженнях. Гуманітарні студії, 2014. Вип. 21. С. 45-53.
6. Юридична логіка: підручник за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 248 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10

Контрольна робота за змістовним модулем 2 «Практичне значення юридичної логіки»

Контрольна робота за змістовним модулем 2 відбувається у формі тестових завдань. Тестові завдання для контрольних робіт складаються з 20 питань і відповідають змісту навчального матеріалу відповідного змістовного модуля. За кожен правильну відповідь на одне тестове завдання здобувач отримує 1 бал.

Питання для підготовки до контрольної роботи

1. Загальна характеристика умовиводів як форми мислення.
2. Структура, типологія умовиводів.
3. Дедуктивні умовиводи.
4. Простий категоричний силізм. Правильні висновки на основі структури, правил силізмів, фігур і модусів простого категоричного силізму.
6. Безпосередні умовиводи, їх види та структура.
7. Умовні умовиводи (чисто умовні і умовно-категоричні) в юридичній практиці. Модуси умовно-категоричних умовиводів.
9. Розділові умовиводи (чисто розділові та розділово-категоричні). Модуси розділово-категоричних умовиводів.

10. Скорочений категоричний силогізм (ентимема). Складні силогізми (полісилогізми). Сорит.
11. Понятті аргументації. Коректна аргументація. Пряма та непряма аргументація.
12. Логічні засоби доведення та спростування. Структура та види.
13. Факти та аргументи. Основні правила щодо аргументів.
14. Правила та помилки в доведенні та спростуванні.
15. Софізми та паралогізми. Логічний парадокс.
16. Дискусія як метод обговорення та розв'язання складних питань. Правила ведення дискусій: мистецтво полеміки.
17. Прийоми маніпулювання з боку співрозмовника і протистояння їм.
18. Логічні методи у процесі розслідування злочинів.
19. Будова слідчої версії з використанням методів логіки.
20. Застосування методів логіки для дослідження наукових проблем у правознавстві.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Структура мислення.
2. Особливості логічного аналізу та синтезу. Аналіз правових проблем.
3. Формування та обґрунтування правових позицій.
4. Аналіз суспільних процесів в контексті аналізованої проблеми.
5. Висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.
6. Логічний і системний аналіз документів, їх правовий характер і значення.
7. Аналіз правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.
8. Операції з класами юридичних понять.
9. Типи відношень між поняттями та висловлюваннями.
10. Значення логіки дефініцій (визначень) для юридичної теорії та практики.
11. Операція поділу (класифікація) та види поділу (за видозміною ознаки, дихотомічний поділ) юридичних понять.
12. Роль логіки класифікацій у праві.
13. Оперування логічною термінологією.
14. Визначення істинності висловлювань.
15. Аргументи для обґрунтування істинності / хибності певних тверджень.
16. Збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.
17. Обґрунтованість суджень на основі аналізу відомої проблеми.
18. Вимоги логічних законів, дотримання яких визначає логічну правильність міркувань.
19. Аналіз юридичної термінології.
20. Логічне тлумачення правових документів.
21. Логічна будова міркування і знаходження помилок в міркуваннях опонентів.
22. Логічні помилки при складанні офіційних документів.
23. Критичне мислення та аргументоване висловлювання власної думки.
24. Типи логічних помилок, що виникають внаслідок порушення логічних законів.

25. Загальна характеристика умовиводів як форми мислення.
26. Типології умовиводів та їх структури.
27. Правильні висновки на основі структури, правил силогізмів, фігур і модусів простого категоричного силогізму.
28. Умовні умовиводи (чисто умовні і умовно-категоричні) в юридичній практиці.
29. Модуси умовно-категоричних умовиводів.
30. Розділові умовиводи (чисто розділові та розділово-категоричні).
31. Модуси розділово-категоричних умовиводів.
32. Скорочений категоричний силогізм (ентимема).
33. Складні силогізми (полісилогізми). Види полісилогізмів (прогресивний та регресивний).
34. Структури полісилогізмів.
35. Сорит як різновид умовиводів.
36. Прогресивний (гокленієвський) та регресивний (аристотілевський) сорити.
37. Епіхейрема -- складноскорочений силогізм.
38. Індуктивні умовиводи.
39. Індукція та її види.
40. Проблема обґрунтування індуктивних умовиводів.
41. Коректна аргументація.
42. Логічні засоби доведення та спростування.
43. Прийоми ведення дискусії.
44. Прийоми маніпулювання з боку співрозмовника і протистояння їм.
45. Логічні методи у процесі розслідування злочинів.
46. Будова слідчої версії з використанням методів логіки.
47. Застосування методів логіки для дослідження наукових проблем у правознавстві.
48. Яке значення має логіка для пізнавальної діяльності, для практики, для професійної діяльності?
49. За яких умов «логічний квадрат» має сенс?

50. Як можна визначити простий категоричний силогізм?
51. Пряма та непряма аргументація.
52. Що таке опосередковані недедуктивні міркування? У чому вони схожі і чим відрізняються від опосередкованих дедуктивних міркувань?
53. Що таке логічний парадокс? Наведіть приклади. Які різновиди парадоксів Ви знаєте?
54. Сформулюйте основні правила щодо аргументів.
55. Що таке спростування? Як співвідносяться поняття «критика» і «спростування»?
56. Що таке перетворення, обернення, протиставлення предикату?
57. Порівняйте дедуктивні міркування і недедуктивні міркування.
58. Розкрийте зв'язок між аналогією і моделюванням. Як співвідносяться поняття «аналогія», «модель», «гіпотеза»?
59. Які види неповної індукції Ви знаєте?
60. Яка структура запитання?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ ЗАВДАНЬ

Методичні рекомендації до написання реферату

Реферат — аналітичний огляд джерел інформації. Причому даний огляд повинен бути продуктивного типу, тобто містити творче осмислення реферованих джерел. Реферат широко застосовується в навчальному процесі як спосіб оцінювання не тільки знань здобувача, а ще і його вміння опрацьовувати та аналізувати джерела інформації. Виконання здобувачем реферативних робіт стимулює творчі здібності та дозволяє повністю розкрити його потенціал до самостійної роботи.

Вимоги до написання реферату:

- здобувач самостійно обирає серед запропонованих викладачем тем рефератів, які містяться після плану кожного практичного заняття;
- реферат має бути написаний українською мовою;
- реферат повинен містити глибоке наукове дослідження, грамотно написана та акуратно оформлений (вирівнювання по ширині, без переносів);
- текстовий редактор – *Microsoft Word*, формат сторінки A4 (297x210 мм), орієнтація – книжкова, поля – 20 мм; гарнітура – *Times New Roman*, кегель – 14, міжрядковий інтервал – 1, стиль – *Normal*;
- наступний рядок – текст з абзацним відступом 1,25 см;
- обсяг повинен бути таким, щоб повністю розкрити суть тематики та містити всі необхідні структурні елементи. Рекомендовано не менше 10 та не більше 20 сторінок;
- посилання на літературу подається у тексті статті обов'язково у квадратних дужках, двома цифрами, де перше число означає порядковий номер у списку використаних джерел, друге – номер сторінки цитованої роботи. Наприклад: [2, с. 34];
- список використаних джерел під назвою «***Список використаної літератури***» (жирний шрифт, курсив, вирівнювання по центру, кегель 14) розміщується наприкінці тексту і повинен оформлятися відповідно до ДСТУ

8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання».

- література надається гарнітурою – *Times New Roman*, кеглем – 12, міжрядковий інтервал – 1, стиль – *Normal*;
- зазначення видавництва та загальної кількості сторінок для друкованих видань є обов’язковим.
- захист реферату проходить на практичному занятті. Час виступу 5-7 хвилин. Перевіряється володіння матеріалом викладеним в рефераті та загальне розуміння за тематикою реферату. Оцінювання захисту проводиться згідно наведеної нижче методики оцінювання;
- у разі, якщо заняття відбувається в он-лайн форматі, можливо підготувати презентацію з данної теми.
- роздруковану роботу здобувач здає викладачеві, а у разі он-лайн навчання пересилає на електронну пошту викладача: o.hryn@onu.edu.ua

Зразок титульного аркуша

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА**

Кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права

Реферат
з Юридичної логіки
тема

Прізвище здобувача

Одеса, 2023

Методичні рекомендації до розв’язання логічних задач

Розв’язання логічних задач покликані посприяти у здобувачів розвитку аналітичного стилю мислення, закріпленню практичних навичок правильного міркування, прищепленню елементів логічної культури мислення.

Важливу роль у вирішенні усього комплексу проблем логічної підготовки майбутніх спеціалістів відіграє систематичне розв’язання задач з логіки.

Перш, ніж розпочати освоєння конкретних методик розв’язання типових логічних задач, слід ознайомитись і врахувати у своїй подальшій роботі ряд

рекомендацій загального характеру. По-перше, розв'язувати логічні задачі потрібно поетапно по мірі проходження відповідних розділів курсу «Логіки» і в тій послідовності, в якій вони сформульовані. Це допоможе активному засвоєнню тем і проблем курсу, підвищить логічну культуру мислення.

По-друге, якщо при розв'язанні логічних завдань виникають труднощі чи неясність у послідовності логічних кроків, необхідно перед виконанням кожною нового завдання звертатися до аналізу тих взірців, які наведені як приклади на лекційних заняттях. Можна також звернутися за поясненнями і до викладача, який читає лекції чи проводить практичні завдання.

По-третє, слід пам'ятати, що відповіді на поставлені запитання повинні бути аргументовані. Потрібно не просто знайти відповідь на запитання, але і вказати на підстави, завдяки яким викладач повинен визнати відповідь правильною.

По-четверте, необхідно пам'ятати, що розв'язання логічних завдань передбачають не змістовний чи неформальний аналіз запропонованих понять, суджень і виводів, не інтуїтивне чи асоціативне знаходження правильної відповіді. Вони вимагають застосування вироблених формалізованих логічних процедур. Чим більше ваша робота відповідає переліченим вимогам, тим краща її якість і вища ефективність.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТА РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за різними видами роботи

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
- Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
- Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації; виконання завдання до теми	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
- Контрольна робота за змістовним модулем у формі тестування	Від 0 до 20

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0 балів	Здобувач не є присутнім на практичному занятті.
	1 бал	Здобувач є присутнім на практичному занятті, але не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання, незацікавлений у вивченні матеріалу; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання понятійного апарату і літературних джерел.
	2 бали	Здобувач іноді бере участь в практичному занятті; частково виступає; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на практичних заняттях; показує фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	3 бали	Здобувач бере участь в практичному занятті; відповідає на поставленні питання; виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує фрагментарні знання літературних джерел; показує невміння аналізувати і порівнювати типи праворозуміння.
	4 бали	Здобувач бере активну участь в практичному занятті; виступає, задає питання, доповнює попередні виступи; використовує порівняльний аналіз попередніх тем; показує глибокі знання понятійного апарату і літературних джерел; здатний самостійно аналізувати факти, явища і процеси правової реальності в їх діалектичному взаємозв'язку та з урахуванням змін, що відбуваються у світі й країні; критично оцінювати правову дійсність, соціальні процеси, політичні, економічні, екологічні, культурні, соціально-психологічні явища й події
	5 балів	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; демонструє глибокі знання, дає повні та детальні відповіді на запитання; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до певної проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні аргументи; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація	0 балів	Не зараховуються реферати (довідки) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет; не виконане завдання.
	1 бал	Доповідь виконано самостійно, проте не опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал представлений схематично, у висновку сформульовані загальні

презентації; виконання завдання		висновки (або вони взагалі відсутні), тема не розкрита, робота не відповідає вимогам; завдання виконано, але тема не розкрита.
	2 бали	Доповідь виконано самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита із незначними прогалинами, інформацію подано з посиланням на джерела, однак вони оформлені із помилками; завдання виконано, але містить неточності, здобувач усно пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється.
	3 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми із зазначенням не вирішених раніше аспектів, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита; інформація у презентації містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними; завдання виконано, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, актуальність теми повністю розкрита; головні проблеми юридичної логіки розглянуто із порівнянням з попередніми темами; теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач усно пояснює матеріал, наводить недоліки і переваги відповідних джерел права; у висновку сформульовані самостійні висновки, тема загалом розкрита; інформація у презентації містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними; завдання виконано, здобувач усно пояснює матеріал, наводить приклади судових промов; у висновку сформульовані самостійні висновки, тема загалом розкрита.
	5 балів	Доповідь та презентація виконані самостійно та оригінально, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми повністю розкрита із зазначенням не вирішених раніше аспектів, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза власного дослідження, метод відповідає тематиці та поставленій задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні ґрунтовні судження; інформація у презентації містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними; завдання виконано, здобувач вільно доповідає відповідно до теми та поставленій задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний.
Контрольна робота за змістовними модулями у формі тестування	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	1 бал	Відповідь на запитання правильна.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти за результатами поточного, періодичного та підсумкового контролю

Теми практичних занять	Кількість балів за вид роботи	Разом балів
Змістовий модуль 1. Теоретичне значення юридичної логіки		
Тема 1. Логічні основи юридичної діяльності.	0 – 5 (опитування) 0-5 (реферат, презентація)	0 - 10
Тема 2. Загальна характеристика поняттєвого апарату юриспруденції як базису правової науки та практики.	0 – 5 (опитування) 0-5 (реферат, презентація)	0 - 10
Тема 3. Логічні особливості нормативних суджень.	0 – 5 (опитування) 0-5 (реферат, презентація)	0 - 10
Контрольна робота за змістовним модулем 1 (Тести за ЗМ 1)	0 - 20	0 – 20
Змістовий модуль 2. Практичне значення юридичної логіки		
Тема 4. Співвідношення логічних та юридичних законів.	0 – 5 (опитування) 0-5 (реферат, презентація)	0 - 10
Тема 5. Умовивід як форма юридичного мислення.	0 – 5 (опитування) 0-5 (реферат, презентація)	0 - 10
Тема 6. Логічні основи юридичної аргументації.	0 – 5 (опитування) 0-5 (реферат, презентація)	0 - 10
Контрольна робота за змістовним модулем 2 (Тести за ЗМ 2)	0 - 20	0 – 20
Загалом сума балів		0 - 100

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти за темами

Періодичний контроль						Сума балів
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	
0 – 10	0 - 10	0 - 10	0 - 10	0 - 10	0 - 10	0-60
Контрольна робота за ЗМ1 0 - 20			Контрольна робота за ЗМ2 0 - 20			0-40
50			50			0 - 100

T1, T2 ... T6 – теми практичних занять.

* Примітка: Контрольна робота за змістовим модулем здійснюється у формі тестових завдань після завершення вивчення навчального матеріалу кожного змістового модуля. Тестові завдання для контрольних робіт складаються з 20 тестових завдань і відповідають змісту навчального матеріалу відповідного змістовного модуля. За кожну правильну відповідь на одне тестове завдання здобувач отримує 1 бал.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Основна

1. Бандурка О. М. Юридична логіка : підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Золота миля, 2017. 215 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/81da4c46-6707-414e-9039-87e33c2a247c/content>
2. Жижченко В. П. Логіка : підручник. Нац. техн. ун-т «Дніпров. Політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2019. 344 с. URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/154566/CD1143.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Конверський А. Є. Логіка: підруч. для студентів юрид. ф-тів Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 6-те вид., перероб. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 417 с. URL: <http://philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Files/LIBRARY/KONVERSKII/1.pdf>
4. Логіка для юристів: підручник. Бліхар В.С., Левкулич В.В., Олексюк М.М., Шандра Б.Б., Свищо В.Ю., Матвієнко О.І.. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2022. 316 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/44906/1/Логіка.pdf>
5. Онищук І. І. Логіка юридичного конструювання. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. № 11. С. 38-44. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nivif_2015_11_7
6. Сумарокова Л. Н. Юридическая логика: коммуникативная концепция : монография. Одесса : «Фенікс», 2015. 204 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/694/Sumarokova%20LN%20Yuridicheskaya%20logika%20monograph.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

7. Тягло О. В. До поняття юридичної логіки. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2015. Вип. 3. С. 241-246. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhnuvs_2015_3_34
8. Щербина О. Ю. До питання про розуміння аргументації у логіко-юридичних дослідженнях. Гуманітарні студії, 2014. Вип. 21. С. 45-53. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=gums_2014_21_8
9. Юридична логіка: підручник за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 248 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/559/1/юридична%20логіка%202016.pdf>
10. Юркевич О. М. Комплексний характер логіки в юридичній методології. Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого" . Серія : Філософія, 2019. № 1. С. 39-49. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vnuuauph_2019_1_5

Додаткова

1. Бабюк В. Л. Критерії оцінки аргументації: неформальна логіка versus формальна діалектика. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*, 2018. № 2. С. 7-13.

2. Басараб І. А. Математична логіка та програмування. Досвід викладання : монографія. та ін. Ф-т комп'ютер. наук та кібернетики Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Одеса : Гельветика, 2022. 211 с.
3. Бразинська С. В. Комп'ютерна логіка : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Держ. ВНЗ "Укр. держ. хім.-технол. ун-т". Дніпро : ДВНЗ УДХТУ, 2019. 126 с.
4. Введення в логіку : курс лекцій. Міжрегіон. акад. упр. персоналом (МАУП). Київ : Персонал, 2013. 199 с.
5. Висідалко Н. Л. Чуттєво-інтуїтивне і дискусійно-логічне мислення студента при творчому розв'язуванні задач. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент, 2013. Вип. 12. С. 252-260. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3121/Vysidalko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Гвоздік О. І. Логіка доказування в юрисдикційному процесі : навч. посіб. Нац. акад. прокуратури України. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. 129 с.
7. Гринь О. Д. Правова освіта як засіб підвищення правової культури громадян. Матеріали 73-ї звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. 28-30 листопада 2018 р. м. Одеса. Одеса : Фенікс, 2018. С. 70-72.
8. Гринь О. Д. Юридичний досвід як частина правової культури. Матеріали 75-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (25-27 листопада 2020 р., м. Одеса). Одеса: Фенікс, 2020. С. 22-24.
9. Демірська І. О. Логіка : навч.-метод. посіб. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2018. 131 с.
10. Доній Н. Є. Основи критичного мислення та праворозуміння у судовій практиці : навч. посіб. Акад. Держ. пенітенціар. служби. Чернігів : Академія ДПтС, 2021. 431 с.

11. Жижченко В. П. Логіка : підручник. Нац. техн. ун-т "Дніпров. політехніка". Дніпро : НТУ "ДП", 2019. 347 с. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=Жижченко%20B\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=Жижченко%20B$)
12. Колотілова Н. А. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку : монографія. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 271 с.
13. Комп'ютерна логіка. Практикум. О. С. Баужа та ін. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2020. 155 с.
14. Куліченко В. В. Логіка (юридична логіка) : навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2018. 143 с.
15. Литвинов О. М. Право, культура і правова реальність: критичне раціональне мислення (критичний раціоналізм) як умова виживання суспільств у сучасному світі. Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право, 2018. № 1. С. 18-31.
16. Партико З. В. Логіка (теоретичні основи та прикладне застосування в мас-медіа) : підручник. Київ : Ліра-К, 2018. 331 с.
17. Матвієнко І. С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка. Філософські обрії, 2020. Вип. 43. С. 63-70. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1301847.pdf>
18. Мілян Р. С. Порівняльний аналіз дефініцій «критичне мислення» та «логічне мислення». Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 2019. Вип. 54. С. 121-125.
19. Паскалова М. І. Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика і естетика) : навч. посіб. Військ. акад. (м. Одеса). Одеса : Букаєв Вадим Вікторович [вид.], 2018. 415 с.
20. Пилипко Є. В. Курс лекцій «Логіка» (для студентів усіх форм навчання всіх спеціальностей). Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х. : ХНУМГ, 2013. 94 с.

21. Требенко О. О. Математична логіка і теорія алгоритмів : навч. посіб. для орг. самот. роботи студентів. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 217 с.
22. Тягло О. В. Чи існує особлива юридична логіка? Форум права. 2017. № 1. С. 188-194. URL:
http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index
23. Тягло О. В. Юридична логіка чи логіка для юристів? Наше право. 2013. № 2. С. 180-183.
24. Юркевич О. М. Логіка : посіб. для підгот. до іспиту. 2-ге вид., випр. Харків : Право, 2018. 130 с. URL:
https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/481/3_Logika_NPdoispitu_22018_vnutri.pdf
25. Юрченко Л. І. Логіка : навч.-метод. посіб. Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків : ХДУХТ, 2016. 177 с.

15. Електронні інформаційні ресурси

1. <http://www.nbuv.gov.ua/> - Національна бібліотека імені В.І. Вернадського
2. <http://lib.onu.edu.ua/> - Наукова бібліотека імені І.І. Мечникова
3. <https://pidru4niki.com/pravo/> - Навчальні матеріали онлайн

Навчальне видання

ЮРИДИЧНА ЛОГІКА

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять з курсу для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»

Електронне практичне видання

Укладач:
Гринь Оксана Дмитрівна

Оригінал-макет розроблено в авторській редакції.

Затвердж. авт. 28.08.2023. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним
забезпеченням для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,4 МБ.

Кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Економіко-правовий факультет
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058